

23.03.2019

Самаєва Ю.

Рон Марчант: «Інтелектуальна власність – це не про закони, це про розвиток економіки»

Без реформування сфери інтелектуальної власності марно сподіватися на активний розвиток інновацій і технологій (DT.UA).

Будь-який винахідник хоче, щоб його авторське право було захищене, будь-який стартап прагне комерціалізувати свої ідеї, а будь-який інвестор вкладатиме кошти лише у захищені від копіювання та поширення розробки. На жаль, в Україні система захисту інтелектуальної власності практично не розвивається, у сфері чимало проблем, і жодна не вважається першочерговою. Торік прийняття двох ключових для реформи законопроектів у парламенті так і не відбулося, бо в сесійній залі нікого не було. Навіть попри те, що ми маємо зобов'язання перед Європейським Союзом привести наше профільне законодавство у відповідність до європейських норм.

Цього року Україна повинна підготувати Національну стратегію інтелектуальної власності та розпочати масштабну реформу всієї сфери. Про перспективи, ризики та досвід інших країн ми поговорили з експертом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO) Р. Марчантом.

Пан Марчант довгий час працював у Відомстві з питань інтелектуальної власності Великої Британії, у тому числі на посаді генерального директора, брав активну участь у реформуванні Європейського патентного відомства, допомагав втілювати аналогічні реформи у багатьох країнах світу. Тепер він консультуватиме українських урядовців і допомагатиме їм пришвидшити реформу. Поки що пан Марчант сповнений оптимізму.

– Пане Рон, як правило, при представленні необхідних змін у сфері інтелектуальної власності українські чиновники обов'язково зазначають, що це наші зобов'язання перед Євросоюзом. Чи була б це реформа необхідною, якби цих зобов'язань не було?

– Ця реформа життєво необхідна без будь-яких додаткових умов. В останні дні я зустрічався майже з усіма зацікавленими сторонами: чиновниками, патентними повіреними, бізнесом, і зрозумів, що у багатьох аспектах система захисту просто не працює. З одного боку, є питання міжнародної довіри до системи, впливу на іноземні інвестиції та бажання інвесторів працювати в Україні. З іншого, і це важливіше, — діюча система не дає стимулів для розвитку місцевих інновацій, українські винахідники просто не можуть за таких умов працювати. Для того, щоб виводити свої ідеї на ринок і створювати компанії, у них просто немає необхідного інструментарію. І йдеться не лише про технологічні винаходи чи розробки, а про будь-який бізнес, що має нематеріальну інтелектуальну складову у своїй основі. Якщо система захисту інтелектуальної власності функціонує добре, бізнес може отримувати більші прибутки, зростати, створювати нові робочі місця, покращувати рівень життя. Уряд у цьому повинен відігравати провідну роль, він має забезпечити прозору та ефективну роботу системи та відповідний баланс між приватними інтересами та інтересами суспільства. Усі розвинуті системи захисту інтелектуальної власності намагаються забезпечити такий баланс, але залежно від країни, поглядів суспільства, ідеологій цей баланс у різних країнах дещо

видозмінюється, відхилення є скрізь, але базових принципів дотримуються всі розвинені країни. Україні треба прагнути таких результатів.

– Якщо говорити про наше зобов'язання привести свою систему захисту інтелектуальних прав до норм ЄС, то наскільки ми наразі далекі від взірця?

– Поки що мені важко так детально оцінювати стан вашої системи захисту, ретельний аналіз іще попереду. Але ми розглядаємо усі компоненти, і вже чітко зрозуміло, що ви рухаєтеся у правильному напрямку, але не повною мірою та надто повільно. Завершити цей процес на рівні формування законодавчої бази нескладно, але за умови відсутності політичних потрясінь. Наразі жодних причин, які заважали б вашій країні завершити цю реформу успішно, я не бачу. Але слід зауважити, що, крім законодавчої бази, тут є ще й інші питання. На мою думку, ваші інституційні рамки вже близькі до європейських практик. Як я вже згадав, єдиної європейської практики не існує, кожна країна визначає для себе власні пріоритети, але до загального взірця ви наближаєтеся. Принаймні у тих сферах, де роботу вже розпочато. Але не забуваймо, що у вас є сфери, в яких цю роботу треба починати буквально з нуля.

Якщо говорити про роботу офісу, який повинен видавати права на інтелектуальну власність, то його реформа необхідна, аби він надавав кращі послуги винахідникам і новаторам. Пріоритети цього офісу мають відповідати національним цілям. Ми мусимо пам'ятати, що наша мета не у тому, щоб ця організація просто працювала, а в тому, щоб вона надавала певні послуги споживачам і бізнесу. Цю реформу вже розпочато, за нашої підтримки. Це буде масштабний проект, що змінить організаційну структуру офісу та наблизить його роботу до тих загальних пріоритетів, які будуть у Національній стратегії інтелектуальної власності. Це один напрям реформи. Інший – результативність трансферту технологій і досліджень на ринок. Управління правами інтелектуальної власності, що належать, наприклад, університетам, не можна назвати навіть задовільним. Партнерство між університетами та бізнесом практично відсутнє. І це треба змінювати. Ще одна складова реформи – правозастосування. У багатьох державних органів просто бракує ресурсів, як людських, так і структурних, аби вдосконалювати цей напрям. Крім того, не всі вони чітко розуміють, над чим і яким чином мають працювати.

Додатковий напрям – судова система, вона досі у процесі трансформації, підготовка суддів до розгляду справ, пов'язаних із інтелектуальним правом, ще попереду. Напевно, найкраще почати з ознайомлення суддів із найкращими міжнародними практиками. Але, певно, найбільшу ефективність забезпечить навіть не це, а прозорість і зрозумілість у прийнятті суддями рішень. А над цим ще треба працювати.

Також я хотів би згадати ще про два моменти – забезпечення можливості для нового покоління новаторів і творців зрозуміти концепцію підприємництва, поваги до інтелектуальної власності і можливостей, які вони отримують за існування якісної системи. Я не говорю про те, що всі молоді новатори мають стати юристами з інтелектуального права, але вони просто мусять знати, як це працює і як інтелектуальна власність впливає на їхню роботу.

І останнє, що мені спало на думку, це підтримка малого та середнього бізнесу. Якщо з університетів будуть поширюватися технології, забезпечення

гарантування прав інтелектуальної власності відбуватиметься або через стартапи, або через укладання інвестиційних угод. І в Україні, як і в більшості європейських країн, справжньою рушійною силою економічного зростання мають бути не великі компанії, а малі та середні. Але наразі вони не знають, як краще побудувати свій бізнес-план, що ґрунтувався б на інноваціях. Це не стосується напряму інтелектуальної власності, але це той компонент, який бізнесу необхідний. Яким чином інтегрувати інтелектуальну власність у бізнес-план, – ключове питання, що потребує відповіді. Інтелектуальна власність – це не про закони, це про розвиток економіки. Ви маєте зосередитися на тому, щоб розвиток сфери інтелектуальної власності мав практичне значення для бізнесу в країні.

– Є країни, які вже активно розвивають стартап-екосистеми, зокрема, Китай, США та Індія. Чи змінювали вони свої підходи до питань інтелектуальної власності задля цього і як?

– Звичайно. І кожна з цих країн робила щось своє.

В Індії, наприклад, досі немає добре працюючої загальної системи захисту інтелектуальної власності, але вона розвиває її у тих сферах економіки, які вважає пріоритетними. Країна суттєво просунулася у сфері захисту в творчій індустрії – музиці, кінематографії, мистецтві. Для неї пріоритет – це питання авторського права. Також активно розвивається захист у сфері виробництва програмного забезпечення. А от у сфері фармацевтики ситуація інша, бо країна фокусується на виробництві генеричних ліків (аналогів оригінальних ліків. – Ю. С.), і процес патентування оригінальних фармацевтичних препаратів у країні досі дуже складний. Тобто Індія активно вдосконалюється, але з урахуванням інтересів внутрішнього виробника. Система видачі патентів і торгових марок розвивається активно, багато робиться для доступу до захисту малих виробників, що дуже важливо. Є, звичайно, і проблемні місця: судова система Індії потребує подальшого реформування, підвищення прозорості і зрозумілості прийняття рішень. Тут ще є питання без відповідей.

США – країна, збудована навколо приватного права, і в сфері інтелектуальної власності вони також концентруються на приватній частині цього питання. Вони внесли дуже серйозні зміни до своєї системи. Це, певно, єдина країна у світі, де про інтелектуальну власність говорять одразу у Конституції. Офіс з питань інтелектуальної власності у США – дуже потужна інституція. Але розквіт інновацій, нагадаємо, почався у Сполучених Штатах після прийняття закону Бея–Доула про трансферт технологій. Це був поштовх до розвитку досліджень в університетах, які зараз генерують значну частину інновацій у країні.

Правова система захисту в сфері інтелектуальної власності США розвивається досі, це перманентний процес. Буває, що прийняті на центральному та федеральному рівнях рішення суперечать одне одному, часто в штатах зустрічаються суперечливі юридичні інтерпретації, відсутня послідовність у виконанні рішень, бувають і відверті порушення з боку правників. Але, тим не менш, США приділяють дуже багато уваги питанням інтелектуальної власності, зокрема, захисту прав своїх виробників у інших країнах світу. Питання інтелектуальної власності в центрі їх як внутрішньої, так і міжнародної політик.

З Китаєм я працюю вже тридцять років. Ця країна сильно змінила свій погляд на інтелектуальну власність, суттєво покращила свою інституційну спроможність. Якби ви відвідали патентне відомство Китаю чверть століття тому, вас там навіть рівень комп'ютеризації засмутив би. Але китайці з таким інтелектуальним голодом дивилися на країни, в яких на той момент ця сфера була розвиненою, їздили світом, вивчали досвід і практики, підписували договори про співпрацю і так хотіли відтворити у себе найкращі світові практики, що врешті досягли навіть більшого. У правовій інтерпретації та експертизі вони як ніхто наблизилися до взірцевого німецького патентного відомства.

Та якщо німці допомогли Китаю розвинути їх технічні компетенції, ми допомагали їм стратегічно. Кожен рік ми переглядали їхню програму розвитку, щоб зосередитися на найактуальніших потребах: навчанні експертів, обробці даних, ефективності менеджменту, підготовці менторів. Ми регулярно обмінювалися з Китаєм персоналом і почали розвивати глобальну стратегію інтелектуальної власності цієї країни. Стратегію там вирішили написати на десять наступних років. Наразі в Китаї діє вже третя така стратегія. Перша стратегія закладала законодавче та інституціональне підґрунтя для роботи. Друга – фокусувалася на підтримці організацій і зростанні кількості заявок на отримання патентів. І вони отримали хороші результати. У Китаї досить легко збільшити кількість патентних заявок, бо якщо центральний уряд вимагає, щоб у провінціях кількість патентних заявок до кінця року збільшилася на сотню тисяч, то провінції гарантовано забезпечать приріст на 101 тисячу. Тобто кількість мала перевагу над якістю. Але це непогано спрацювало. Бо за десять років другої стратегії сформувалися мільйони маленьких фірм, які уряд привчив до роботи з інтелектуальним правом, які вже знають і вмюють подавати патентні заявки, а головне, робитимуть це надалі. Це хороший результат, завдяки якому китайці і стали провідним виробником товарів для всього світу.

Управління системою інтелектуальної власності Китаю також суттєво покращилося, бо весь дохід від патентів спрямовувався на його розбудову. Було створено технопарки, центри підтримки бізнесу, спеціалізовані суди. Це інфраструктура мрії, бізнес може отримати будь-які необхідні послуги. Не вистачало лише одного – професійних кадрів. Саме на цьому зосереджена третя стратегія. А також на заохоченні дослідників і новаторів до створення революційних технологій, високотехнологічних систем і продуктів. Результат не забарився: після того, як китайці викупили у IBM компанію Lenovo, вони в рази покращили її асортимент. А це лише початок. Вони ще в процесі перетворень, і коли їх звершать, то будуть лідерами у світі із правозастосування системи інтелектуальної власності та захисту інтелектуальних прав. І перевага Китаю у тому, що його політика стратегічна і структурована, китайці терплячі і готові планувати на десятиріччя вперед, ретельно виконуючи все заплановане.

– Зважаючи на описаний вами досвід, якою мала би бути стратегія інтелектуальної власності для України, на вашу думку?

– Стратегія має відображати і втілювати рішення й цілі всіх учасників процесу. Незважаючи на те, що ці стратегії стосуються інтелектуальної власності, насправді вони про те, як використовувати інтелектуальну власність, як з її допомогою розвивати бізнес у країні та її економіку. Тобто стратегія має

бути відображенням потреб української економіки та галузей. Органи влади і законодавство у цій сфері мають служити інтересам бізнесу. Якщо конкретизувати, то очевидно, що зараз в Україні панує невдоволення питаннями правозастосування і контролю. І я говорю не лише про іноземні компанії, які тут працюють, а й про місцеві. Правоохоронні органи не мають у достатній кількості ані ресурсів, ані навичок і роботу свою виконують абияк. Колективне управління правами не розвинене, авторське право не захищене. Українські творці не захищені, а отже, обмежені у розвитку. Загальна інституційна спроможність і результативність роботи інститутів також потребує розбудови. Національний офіс з питань інтелектуальної власності, Укрпатент і Державний фонд підтримки бізнесу повинні здійснити суттєві інституційні реформи для того, щоб підвищити ефективність своєї роботи. Окремо необхідно розвивати навички та професіоналізм суддів, тому що наразі їм не вистачає ні розуміння, ні досвіду. Раціональним було б упровадження також альтернативних методів вирішення спорів до суду, щоб зекономити кошти та час бізнесу.

І найголовніше – підтримка бізнесу, якому також бракує досвіду і навичок, який не розуміє, яким чином захист інтелектуальних прав допоможе йому розвиватися. Функцію такого супроводу повинні виконувати патентні повірені, які мали б надавати і консультативні послуги також. Без цього ніяк, бо основне завдання малого і середнього бізнесу – сплатити податки та зарплати і накопичити щось для подальшої роботи. Питання патентів для них узагалі неактуальне, і займатися цим самотужки вони не будуть ще тривалий час. Для таких компаній має існувати своєрідний пакет бізнес-підтримки та фахівець, який допоміг би компанії з цим. Мова не лише про інтелектуальну власність чи патенти, аспектів безліч, кожен з них – потенційний шанс на розвиток, і бізнесу потрібно хоча б розказати, що цей шанс існує. Ні, патентні повірені не ходитимуть від фірми до фірми, намагаючись продати їм патент. Вони мають приходити і з'ясовувати, а чи потрібен фірмі патент узагалі та яким чином вона зможе цей патент використати, щоб його комерціалізувати та збільшити доходи. Далі фірма сама вже визначає, чи потрібно їй це. Як у нас кажуть: люди обирають, коли знають.

Враховуючи низький рівень обізнаності із цими процесами у суспільстві, також варто зосередитися на інформаційній підтримці цієї реформи, бо часом навіть ваші парламентарії мають викривлене уявлення про сферу інтелектуальної власності, що вже казати про бізнес і пересічних громадян. Кожна країна, яка починала цю реформу, значну увагу приділяла саме її інформаційній підтримці, щоб донести свої ідеї до суспільства. Врешті, ми ж займаємося здебільшого маркетингом, а не правом.

– З огляду на це, як швидко можна розробити таку стратегію та втілити її у життя?

– Створити базовий документ можна доволі швидко, але період його імплементації та втілення – тривалий процес. На мій погляд, у вас уже немає тридцяти років, як у Китаю, наприклад, та й десяти теж. Утримувати фокус суспільства на цьому питанні так довго Україна не зможе. Кожна зміна уряду – це потенційна загроза того, що пріоритетними стануть інші реформи. Тому ми рекомендуємо вкластися у період трьох-п'яти років. Зрозуміло, що за цей час

можна не встигнути здійснити все необхідне, але певні процеси можна зробити незворотними, що зумовить подальші зміни в системі інтелектуального захисту.

– Разом з тим у нас є проблеми у сфері інтелектуального захисту, які потребують нагального вирішення, зокрема, так званий патентний тролінг, коли люди отримують патенти, наприклад, на сірники, ватні кульки чи з останнього – на музичну тональність, а потім у судах тероризують тих, хто їх використовує або намагається імпортувати/експортувати. Чи можна це питання вирішити швидко і вже зараз?

– Так, я вже чув про цю хворобу. І маю для вас рецепт, щоправда, доволі суперечливий. Ви можете просто відмовитися від використання корисних моделей узагалі. Але, будь ласка, зрозумійте мене правильно. У різних країн є різні корисні моделі, які по-різному використовуються. Хороший приклад – Німеччина. Там корисні моделі використовуються дослідниками, і компанії подають заявки на тисячі корисних моделей, але ніколи не використовують їх для спекуляцій. Компанія визначає сфери, в яких бачить потенційну вигоду, і отримує патент, але ніколи не зловживає цим. В Україні ситуація обернена: патентами зловживають, їх видають без експертизи, не перевіряють, і захиститися можна лише у судах. Це проблема. І швидке рішення – усунути її причину, повернувши корисні моделі, коли система зміцніє, з'явиться експертиза, посиляться правовий захист. До цього часу корисні моделі лише заважатимуть новаторству, а не допомагатимуть його розвивати.

– Ще одна проблема – це «вічнозелені» патенти, через які на український ринок роками не можуть зайти виробники генеричних ліків, а пацієнти змушені купувати дорожчі оригінальні препарати. Часто для подовження дії свого патенту виробники змінюють у рецептурі якісь дрібниці: крохмаль на тальк, глюкозу на декстрозу. Але ці дрібниці надто дорого обходяться українським пацієнтам.

– І цю хворобу можна здолати, щоправда, не так швидко. На мій погляд, для цього навіть нове законодавство не потрібне, бо вирішення цих питань має стати функцією патентного експерта. Він має визначити, чи йдеться про реальний винахід, що має новизну, чи це зміна дрібниць заради подовження дії патенту. В низці країн такі експерти працюють, і це доволі успішний досвід. Їхня експертиза лягає в основу відповідних судових рішень, які можуть обмежувати строк дії «вічнозелених» патентів. Це будуть важкі суди, але це ефективна практика, яка допоможе боротися із панівним становищем деяких виробників на ринку. Звісно, це також залежатиме від кваліфікації судді та чесності його роботи. Напевно, це найшвидший варіант, але навіть він – виклик, з яким ще треба буде впоратися. Як варіант, уряд може надати суддям певні рекомендації чи роз'яснення з цього питання, або хоча б розтлумачити суть проблеми. Наприклад, ВООЗ уже готує перелік речовин, які є тривіальними, не несуть новизни, і їх заміна не є підставою для подовження дії патенту. Цей список може також стати вам у пригоді. Звісно, це лише рекомендації ВООЗ, але вони обґрунтовані, і їх можна використовувати.

– Україна почала реформувати систему інтелектуальної власності, вже створені певні інституції, планів на майбутнє ще більше. Чи обов'язково ці ініціативи мають відповідати стратегії, якої ще немає?

– Це має бути синергія. Стратегія повинна звести всі ці ініціативи до купи, щоб вони формували одні цінності, середовище для зростання новаторів. Стратегія – це парасолька, яка має захистити ці ініціативи від зовнішнього впливу та втручання. Ресурси уряду обмежені, їх бракуватиме, але потрібно хоча б закласти фундамент і залучити до роботи всіх зацікавлених осіб. Це головна мета стратегії.